

Nr 40

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motioner angående statsrådets rätt att erhålla ordet vid kam- rarnas överläggningar.

I de likalydande motionerna nr 150 i första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och nr 197 i andra kammaren av herr *Hamrin* i Jönköping hemställs, »att riksdagen måtte besluta om ändrade regler för statsråds rätt att erhålla ordet i kamrarnas överläggningar i enlighet med vad som anförts i motionen». — Motionen är tryckt i *första* kammaren.

Gällande bestämmelser

I *riksdagsordningen* (RO) § 53 stadgas, att statsrådets ledamöter äger tillträde i vardera kammaren med rätt att deltaga i överläggningarna. De äger dock inte rätt att deltaga i besluten om de ej är ledamöter av kammaren.

Närmare bestämmelser om talarordningen och om statsrådets talerätt återfinns i RO § 52 och *kamrarnas ordningsstadgor* (Ost) § 12. Ledamot, som vill yttra sig inför kammaren, har att begära ordet av talmannen, var-efter han uppropas i den ordning han därtill anmält sig. Har två eller flera samtidigt begärt ordet, bestämmer talmannen ordningen dem emellan.

Från nämnda regler stadgas vissa undantag. Efter talmannens beprövande kan ledamot erhålla ordet för kort genmäle, innefattande upplysning eller rättelse i anledning av föregående talares anförande eller bemötande av angrepp från dennes sida. Beträffande statsrådets ledamöter gäller ytterligare ett undantag. Oberoende av ordningen kammarens ledamöter emellan erhåller dessa ordet, sedan anmälan därom gjorts hos talmannen. Ledamot, som erhållit rätt till kort genmäle, äger dock yttra sig före statsrådsledamot.

Historik

Rätt för statsrådsledamot att deltaga i kamrarnas överläggningar fanns stadgad redan i RO:s ursprungliga lydelse år 1866. Undantag gjordes dock för det fall då dessa enligt regeringsformen förde riksstyrelsen. Denna un-

dantagsbestämmelse borttogs sedermera genom en grundlagsändring år 1953, då den ansågs otidsenlig.

År 1867 antogs en arbetsordning för riksdagens andra kammare. Förslaget hade utarbetats inom ett kammarens enskilda utskott (utl. nr 25). Rätten för »Konungens rådgifvare» att erhålla ordet framför kammarens ledamöter infördes av utskottet utan närmare motivering, men under kammaröverläggningarna framhölls som huvudskäl för den föreslagna ordningen dess tidsbesparande funktion. Man menade, att statsråden ofta var i tillfälle att meddela faktiska upplysningar, varigenom en lång saktidiskussion kunde förekommas. Påföljande år, 1868, antogs också en ordningsstadga för riksdagens första kammare. Denna innehöll dock inte några bestämmelser om ordningen för utövandet av statsrådets talerätt. Föreskrifter i ämnet, överensstämmande med vad som tidigare gällde i andra kammaren, kom att införas först år 1884 (FK:s 1:a tillf. utskotts utl. nr 5).

Fram till år 1933 skulle kamrarnas ledamöter ovillkorligen yttra sig i den ordning, vari de anmält sig till talarlistan. Till förhindrande av onödig vidlyftighet och upprepningar och för åstadkommande av större koncentration i kammardebatterna infördes emellertid nämnda år regler i RO § 52 om begränsad gemälesrätt (KU utl. 1932: 26). Denna replikrätt fick dock vika för statsrådets talerätt, ehuru sådan företrädesrätt för statsråden inte var avsedd av 1930 års kommitté för utredning av riksdagens arbetsformer, vars betänkande (SOU 1931: 26) låg till grund för reformen. En sådan ordning kom så småningom att framstå som otillfredsställande. Då ett statsrådsanförande var långt, kom repliken ofta att hänga »i luften» (SOU 1947: 79). Till förhindrande härav infördes i samband med tillkomsten av 1949 års OSt bestämmelsen om att ledamot, som erhållit rätt till kort gemäle, äger yttra sig före statsrådsledamot (FK:s 3:e och AK:s 4:e tillf. utskotts utl. nr 1).

Frågans tidigare behandling m. m.

I en vid 1930 års riksdag framförd motion om vissa mindre förändringar i riksdagens arbetsformer föreslogs, för vinnande av större koncentration i kammardebatterna, att en av utskottsmajoriteten inom sig utsedd talare skulle tillerkännas samma rätt att ingripa i kammardebatterna som tillkommer statsråd. Förslaget avstyrktes av konstitutionsutskottet (nr 22) som ansåg att frågan borde ses i ett vidare sammanhang. En anordning med utskottsreferenter syntes enligt utskottet dessutom komma att medföra vissa ytterligare anordningar med minoritetsreferenter liksom även vissa konsekvenser angående rätt för motionär att i särskild ordning erhålla ordet. Utlåtandet bifölls av kamrarna. — Motionärens förslag togs emellertid upp av 1930 års kommitté för utredning av riksdagens arbets-

former (SOU 1931: 26) och i proposition till 1932 års riksdag (nr 105). Med samma motivering som 1930 avstyrkte konstitutionsutskottet (nr 26) propositionen i denna del.

Frågan om att ge vissa andra kategorier av talare än statsråd, t. ex. partiledare, en i förhållande till övriga ledamöter mera gynnad ställning i debatten berördes även i 1947 års *betänkande* med förslag angående riksdagens arbetsformer (SOU 1947: 79). De sakkunniga fann sig dock inte kunna biträda en sådan tanke. Om den realiserades, kunde nämligen enligt de sakkunniga resultatet bli, att ett fåtal ledande riksdagsledamöter helt dominerade i debatterna. Detta skulle faktiskt kunna innebära »att den grundlagsstadgade yttrandefriheten avfördes så att säga genom en bakdörr».

Frågan om statsrådets talerätt aktualiserades genom en motion vid 1954 års riksdag. Motionären fann, att »det sätt varpå statsråden utnyttjar privilegiet att när som helst och hur länge som helst ingripa i debatterna» bidrog till att förrycka dessa och omöjliggöra för många ledamöter att inom rimlig tid erhålla ordet. Man borde därför överväga att, som i vissa andra länders parlament, förplikta statsråden att begära ordet i vanlig ordning. I den mån statsråd behövde ge en upplysning eller en replik borde detta kunna ske inom ramen för fastställd repliktid. Utan angivande av närmare motivering fann konstitutionsutskottet (utl. nr 19) dock inte skäl att förorda ändring i nuvarande ordning.

Författningsutredningens förslag till ny riksdagsordning (SOU 1963: 18) innehåller i här aktuella delar (1 kap. 18 §) inga nyheter i förhållande till vad som nu gäller. Utredningen vill dock framhålla vikten av att statsrådets obegränsade talerätt vid replikskifte ej utnyttjas så att debattens karaktär av replikskifte förrycks. I en till paragrafen avgiven reservation anför dock tre ledamöter, att denna statsrådets företrädesrätt väl är naturlig, men att samma rätt bör tillerkännas även gruppledarna inom samtliga i riksdagen representerade partier eller annan talesman som riksdagsgruppen därtill utser. En sådan ordning skulle enligt reservanternas mening skapa »någorlunda likvärdiga arbetsvillkor mellan regering och opposition» inom folkrepresentationen.

Motionerna

Motionärerna finner, att statsrådets rätt att utan särskilda tidsbegränsningar erhålla ordet när som helst i en riksdagsdebatt ofta medför att dessa förrycks. Sedan ett statsråd utförligt polemiserat mot en eller flera kammarledamöter, har dessa ej annan möjlighet att komma till tals i omedelbar anslutning till statsrådsanförandet än att begära ordet till kort genmäle. I övrigt är kammarledamot hänvisad att begära ordet i slutet av debatten för att då återkomma till statsrådets inlägg. Det synes motionärerna

rimligt, att statsråden underkastas likartade regler som övriga talare. Avslutningsvis antyder motionärerna, att olika vägar härvidlag kan beträdas. En möjlighet vore att statsråd finge anmäla sig på talarlistan på samma sätt som kammarledamöterna. De skulle visserligen ha en ovillkorlig rätt att få ordet också utanför listan, men talartiden skulle då vara begränsad exempelvis till tio eller femton minuter. En sådan tidsrymd synes enligt motionärerna tillräcklig för ett statsråd att utveckla sina synpunkter på en fråga i en debatt, i vilken han ej från början avsett att delta.

Utskottet

I förevarande motioner hemställs om ändrade regler om statsrådets rätt att erhålla ordet vid kamrarnas överläggningar. Syftet är att statsrådets nuvarande förmånsställning i förhållande till kammarledamöterna skall minskas.

Det sålunda aktualiserade spørsmålet måste ses i sammanhang med talarordningen över huvud i riksdagen. Detta frågekomplex är numera föremål för grundlagberedningens granskning i samband med dess överväganden rörande arbetsformerna för en enkammarriksdag med omkring 350 ledamöter. Två omständigheter torde komma att särskilt beaktas vid utformningen av en lämplig talarordning, nämligen dels riksdagens ständigt stigande arbetsbörda och dels den alltmer intensiva bevakningen av riksdagsdebatterna genom radion och televisionen. Att åstadkomma en från alla synpunkter ändamålsenlig och rättvis ordning är otvivelaktigt en vanskelig uppgift. I avvaktan på resultatet av grundlagberedningens arbete bör enligt utskottets mening inga ändringar vidtas i nuvarande ordning.

Utskottet hemställer sålunda,

att motionerna I: 150 och II: 197 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 oktober 1966

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Hernelius, Karl Pettersson, Tistad och Svenungsson; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, von Friesen, Henningsson, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Werner* och Gustafsson i Stenkyrka.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.